

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ บุรีรัมย์

เอกสารประกอบการสอน 9551107 จิตวิทยาพัฒนาการ (Developmental Psychology)

ผู้สอน อาจารย์ ดร.ฐพัชร์ คັນศร

.....

บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎี หลักการเจริญเติบโตและพัฒนาการด้านต่างๆ ของชีวิตมนุษย์ในแต่ละช่วงวัย ตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ เมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอน นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีของฟรอยด์
2. ทฤษฎีพัฒนาของอีริกสัน
3. ทฤษฎีของเพียเจต์ ท
4. ทฤษฎีของโคลเบอร์ก
5. ทฤษฎีสัมพันธภาพของชัลลิแวน ได้

สังเขตเนื้อหา

แนวคิดทฤษฎีของฟรอยด์ ทฤษฎีพัฒนาของอีริกสัน ทฤษฎีของเพียเจต์ ทฤษฎีของโคลเบอร์ก
ทฤษฎีสัมพันธภาพของชัลลิแวน

แนวคิดทฤษฎีของซิกมันด์ฟรอยด์ (Sigmund Freud)

Sigmund Freud บิดาแห่งทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยา ทฤษฎีแรกที่ได้อธิบายถึงการทำงานของจิตใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ โดย Sigmund Freud เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ทุกพฤติกรรมมีความหมายและไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่จะมีจิตส่วนหนึ่ง ดำเนินการและสั่งการให้เกิดรูปแบบพฤติกรรมนั้นๆ สิ่งที่มีอิทธิพลในการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ประสบการณ์ในวัยต้นของชีวิต การทำความเข้าใจมนุษย์และพฤติกรรมตามแนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ Sigmund Freud ได้อธิบายแนวคิดหลัก 5 แนวคิด คือ ระดับของจิตใจ โครงสร้างของจิตใจ สัญชาตญาณ กลไกทางจิต และการพัฒนาบุคลิกภาพ

1. ระดับของจิตใจ (Level of the Mind)

ระดับของจิตใจจะแบ่งระดับของจิตใจออกได้เป็น 3 ระดับ คือ

1.1 จิตสำนึก (The Conscious Level) เป็นระดับของจิตใจที่เจ้าตัวรู้สึกตัว และตระหนักในตนเอง พฤติกรรมที่แสดงออกอยู่ภายใต้การควบคุมด้วยสติปัญญา ความรู้ และการพิจารณาให้เหมาะสมกับสิ่งที่ ถูกต้องและสังคมยอมรับ

1.2 จิตกึ่งสำนึก (The Subconscious Level) เป็นระดับของจิตใจที่อยู่ในชั้นลึกลงไปกว่าจิตสำนึก คือเจ้า ตัวไม่ได้ตระหนักอยู่ตลอดเวลา หากแต่ต้องใช้เวลาคิด หรือระลึกถึงชั่วคราวและประสบการณ์ต่าง ๆ จะถูกดึง ขึ้นมาสู่ระดับจิตสำนึก จิตใจส่วนนี้จะช่วยจัดข้อมูลที่ไม่จำเป็นออกไปจากความรู้สึกรู้สึกของบุคคล และเก็บไว้ แต่ส่วนที่มีความหมายต่อตนเอง จิตใจส่วนนี้ดำเนินการอยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน

1.3 จิตใต้สำนึก (The Unconscious Level) เป็นระดับของจิตใจในชั้นลึกที่เจ้าตัวเก็บไว้ในส่วนลึก อัน ประกอบด้วยความพึงพอใจตามสัญชาตญาณต่าง ๆ ซึ่งไม่อาจแสดงออกได้โดยเปิดเผย และประสบการณ์ที่ เกิดขึ้นในแต่ละพัฒนาการในชีวิตมนุษย์จะเก็บสะสมไว้ โดยเฉพาะที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวด และจะแสดง ออกมาในบางโอกาสที่เจ้าตัวไม่ได้ควบคุมและไม่รู้สึกตัว

2. โครงสร้างของจิตใจ (Structure of Mind)

จิตใจของมนุษย์ประกอบด้วยโครงสร้างหลักที่เป็นองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ Id-Ego-Superego

2.1 Id เป็นแรงขับจากสัญชาตญาณ บางครั้งเรียก Id ว่า แรงขับที่ยึดหลักความพึงใจ ซึ่งเริ่มมีตั้งแต่ เกิด เป็นแรงขับที่จะมีชีวิตอยู่ บุคคลจะแสวงหาสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ตนเกิดความพึงพอใจ Id หรือพฤติกรรมที่ เกิดจากแรงขับ เป็นแรงกระตุ้นที่อาจไม่สมเหตุสมผล

2.2 Ego เป็นตัวตนที่ยึดหลักแห่งเหตุผล เริ่มพัฒนาในช่วงอายุ 4-6 เดือน Ego เผชิญหน้ากับความ จริงของโลก ปรับตัวให้เข้ากับโลก และแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบ หน้าที่สำคัญของ Ego คือ เป็นตัวกลาง ในการ สร้างความสมานฉันท์ระหว่างโลกภายนอก Id และ Superego

2.3 Superego ยึด หลักแห่งความสมบูรณ์แบบ บุคคลพัฒนา superego ในช่วงอายุ 3-6 ปี

ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบคือ ตัวตนในอุดมคติ และมโนธรรม เมื่อเด็กทำตัวดีแล้วพ่อแม่ให้รางวัลอย่างสม่ำเสมอ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของเด็กจะมีมากขึ้น และพฤติกรรมนั้นจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาตัวตนในอุดมคติ หรือระบบการให้คุณค่าของบุคคล มโนธรรมจะค่อย ๆ ถูกสร้างขึ้นมาเมื่อเด็กได้รับการลงโทษจากการทำตัวไม่ดี เด็กจะเรียนรู้ถูก-ผิดจากการตัดสินของพ่อแม่ สังคม หรือวัฒนธรรม

ตัวอย่างลักษณะของ Id-Ego-Superego

Id	Ego	Superego
1) “ฉันเจอกระเป๋าตังค์ ฉันจะเก็บเงินไว้”	1) “มันไม่ถูกต้องเลยที่จะเอาของของคนอื่นมาเป็นของเรา”	1) “ฉันมีเงินอยู่แล้ว เงินนี้ไม่ใช่ของฉัน ตอนนี้เจ้าของกระเป๋าตังค์อาจไม่มีเงินใช้”
2) “แม่กับพ่อ ไปแล้ว เรามาจัดปาร์ตี้กันให้สนุกกันเถอะ”	2) “ไม่ควรดื้อกับพ่อแม่”	2) “พ่อกับแม่เคยบอกว่ามันเสียมากที่จะเอาเพื่อนเข้าบ้านตอนที่พ่อแม่ไม่อยู่บ้าน”
3) “ฉันจะมีเซ็กซ์กับใครก็ได้ที่ฉันพอใจ หรือเมื่อฉันพอใจ”	3) “การมีเซ็กซ์ก่อนการแต่งงาน เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง”	3) “การสำส่อนทางเพศเป็นพฤติกรรมที่อันตรายมาก”

3. สัญชาตญาณ (Instinct)

Sigmund Freud เชื่อว่า พลังผลักดันทางบุคลิกภาพมาจาก พลังงาน 2 ประเภทคือ พลังทางร่างกาย และพลังจิต พลังทั้งสองนี้จะเชื่อมโยงกัน พลังจิตจะอยู่ภายใต้จิตสำนึก และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในคน ตัวเชื่อมโยงพลังกายและพลังจิต คือสัญชาตญาณ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

3.1 สัญชาตญาณทางเพศ (Sexual Instinct or Life Instinct or Libido) คือสัญชาตญาณเพื่อเอาชีวิตรอดและการดำรงเผ่าพันธุ์ ทำหน้าที่ผลักดันให้มนุษย์แสวงหาความพึงพอใจตามสัญชาตญาณ และยังเกี่ยวข้องกับการสืบพันธุ์

3.2 สัญชาตญาณทางก้าวร้าว (Aggressive Instinct or Death Instinct or Mortido) ทำหน้าที่ผลักดันให้มนุษย์แข่งขันกัน ซึ่งดีชิงเด่น เอาชนะกัน มีลักษณะเป็นพลังงานทำลาย พยายามทำให้ทุกอย่างแยกจากกัน เพื่อแย่งชิงเอาสิ่งที่ตนรักและหวงแหน การต่อสู้เพื่อเอกราชของตน

4. กลไกทางจิต (Defense mechanism)

Sigmund Freud ได้อธิบายว่า คนเราทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงความกังวลและความเครียดต่างๆ ที่เกิดจากกระบวนการเป็นไปทางกาย ความคับข้องใจ (Frustrations) ความขัดแย้ง (Conflict) สิ่งสะท้อนขวัญ (Treats) จึงพยายามที่จะหาวิธีผ่อนคลายจากสภาวะนี้ ด้วยการใช้ “กลไกป้องกันจิตใจ” หลากหลายรูปแบบ

ซึ่งเป็นกลไกในระดับจิตใต้สำนึก เพื่อเป็นการปฏิเสธ หรือปิดบังอำพรางความเป็นจริงที่เราไม่อาจยอมรับมันได้โดยง่าย

กลไกทางจิต	ความหมาย	ตัวอย่าง
Compensation	ชดเชย	คนไม่สวย ก็พยายามทำตัวให้เด่นในด้านอื่น เช่น เรียนเก่ง เล่นกีฬาเก่ง หรือ เล่นดนตรีเก่ง คนตัวเล็ก compensate โดยการพูดเสียงดัง และชอบอวดไม้ เป็นต้น
Denial (ดี-นาย)	ปฏิเสธ	หลีกเลี่ยงการรับรู้ความเป็นจริงที่ทนรับไม่ได้โดยปฏิเสธการรับรู้ เช่น แพทย์แจ้งว่าเป็นมะเร็ง ผู้ป่วยไม่เชื่อและไม่สนใจในสิ่งที่แพทย์แนะนำ
Displacement	แทนที่	การเปลี่ยนเป้าหมายที่ตนเองเกิดความรู้สึกไปยังที่อื่น ซึ่งมีผลเสียน้อยกว่า เช่น ถูกหัวหน้าตำหนิรู้สึกโกรธแต่ทำอะไรไม่ได้ กลับมาจุกจิกกับคนที่บ้าน
Rationalization	หาเหตุผลเข้าข้างตัวเอง	การหาสิ่งที่เป็นเหตุเป็นผลมาอธิบายความคิด หรือ การกระทำของตนเองที่จิตใจยอมรับไม่ได้ บางครั้งก็เพื่อรักษาชื่อเสียงของตนเอาไว้ไม่ให้เสียหายหรืออับอาย เช่น ผู้หญิงที่ไม่ยอมแต่งงาน บอกกับเพื่อนว่า อยู่คนเดียวสบายใจกว่า ชีวิตแต่งงานไม่เห็นมีความสุขอะไรเลย
Reaction Formation	แสดงความรู้สึกตรงกันข้าม	การแสดงปฏิกิริยาตรงข้ามกับความปรารถนาที่แท้จริง โดยเก็บกดไว้ในจิตไร้สำนึก ตัวอย่างเช่น ผู้ที่มีความเป็น homosexual ในจิตไร้สำนึกจะแสดงอาการรังเกียจเกี้ยวอย่างมาก
Introjection	โทษตัวเอง	กระบวนการที่บุคคลจะนำเอาความคิด ปรัชญา ทัศนคติและอื่นๆเข้ามาไว้เป็นของตนเอง เช่น ผู้ป่วยจิตเวชที่มักใช้กลไกชนิดนี้โดยรับเอาความคิดเข้ามาไว้ในตนเองและโทษว่าตนเองไม่ดีจนทำให้เกิดพฤติกรรมฆ่าตัวตาย

กลไกทางจิต	ความหมาย	ตัวอย่าง
Projection	โทษผู้อื่น	ฆาตกรผู้หนึ่งได้กล่าวกับตำรวจว่าตนเองฆ่าคน เพราะครอบครัวสอนให้เขาเป็นคนแบบนั้น หมายถึง "โยนความผิดให้คนอื่น"
Isolation	การแยกอารมณ์ออกจากความคิด	การแยกตนให้พ้นจากสถานการณ์ที่นำความคับข้องใจมาให้ โดยการแยกตนออกไปอยู่ตามลำพัง ตัวอย่างเช่น เด็กที่คิดว่าพ่อแม่ไม่รักอาจจะแยกตนปิดประตู อยู่คนเดียว
Identification	การลอกเลียนแบบ	เป็นการลอกเลียนแบบพฤติกรรม ทำทาง ความคิด และความรู้สึกของบุคคลอื่นที่ตนนิยมชมชอบหรือผู้เขาไม่ได้มาเป็นของตน เพื่อช่วยสร้างความรู้สึกที่มีคุณค่าให้กับตนเอง เช่น เลียนแบบครู คารา นักกีฬา เป็นต้น
Suppression	การเก็บกด	กังวลใจหลังสอบ เพราะรู้สึกว่าทำไม่ได้ แต่บอกกับตัวเองว่าถึงกังวลไปก็ทำอะไรไม่ได้ รอผลสอบออกมาแล้วค่อยมาว่ากันอีกที
Regression	ถดถอย	การถดถอยไปสู่ระดับของบุคลิกภาพซึ่งมีพฤติกรรมแบบเด็กๆ เกิดเมื่อมีความขัดแย้งในจิตใจ เช่น เด็กๆ เพื่อนๆ ไม่ได้ เลยร้องไห้เหมือนเด็กๆ
Fantasy	การสร้างวิมานในอากาศ	นักเรียนที่เรียนไม่ดีอาจจะฝันว่าตนเรียนเก่ง มีมโนภาพว่าตนได้รับรางวัล มีคนปรบมือ ให้เกียรติ
Sublimation	การทดแทนเปลี่ยนแรงผลักดันภายในจิตใจไปสู่การกระทำที่สังคมยอมรับ	คนที่ก้าวร้าวจะเลือกอาชีพเป็นนักมวย
Undoing	การไถ่บาป	- เคยคดโกงแล้วนำเงินไปบริจาคการกุศล - ให้เงินพ่อแม่ หลังจากทำตัวคืออื่นทำให้พ่อแม่เสียใจ

5. การพัฒนาบุคลิกภาพ

Sigmund Freud เชื่อว่าพัฒนาการและประสบการณ์ในวัยทารกและวัยเด็กเป็นรากฐานของบุคลิกภาพของบุคคลในวัยผู้ใหญ่ และมีพลังผลักดันจากทางจิตใจซึ่งสัมพันธ์กับความพึงพอใจทางเพศ โดยพัฒนามาเป็นระยะ ดังนี้

5.1. ขั้นปาก (oral stage) มีอายุอยู่ในช่วงแรกเกิดถึง 18 เดือนหรือวัยทารก ความพึงพอใจของวัยนี้จะอยู่ที่บริเวณช่องปาก ทารกพึงพอใจกับการใช้ปากทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสุข เช่นการดูด กลืน กัด เคี้ยว แทะ กิน เป็นต้น หากความต้องการของทารกไม่ได้รับการตอบสนองที่เหมาะสม เช่น เมื่อหิวร้องไห้จนเหนื่อยแต่ไม่ได้นมเลย ได้รับนมไม่เพียงพอ ไม่มีคนสนใจ หรือถูกบังคับให้หย่านมเร็วเกินไป ก็จะส่งผลให้เกิดความคับข้องใจ (frustration) เกิดภาวะ “การติดตรึงอยู่กับที่” (fixation) ได้ และก่อให้เกิดปัญหาทางด้านบุคลิกภาพเรียกว่า “Oral Personality” คือจะเป็นผู้ที่มีความต้องการที่จะหาความพึงพอใจทางปากอย่างไม่จำกัด มีลักษณะพูดมาก ชอบดูดนิ้ว ดินสอ หรือปากกาเสมอ โดยเฉพาะเวลาที่มีความเครียด นอกจากนี้ยังชอบนิทานว่าร้าย ถากถาง เหน็บแนม เสียดสีผู้อื่น ก้าวร้าว พูดมาก กินจุบกินจิบ ดินเหนียว กล้วยตาก กล้วยหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ

5.2. ขั้นทวารหนัก (anal stage) มีอายุอยู่ในช่วง 18 เดือน ถึง 3 ปี วัยนี้จะได้รับความพึงพอใจจากการขับถ่าย การที่พ่อแม่เข้มงวดในการฝึกหัดให้เด็กใช้กระโถนและการควบคุมให้ขับถ่ายเป็นเวลาตามความต้องการของพ่อแม่ซึ่งไม่ตรงกับความต้องการของเด็ก จะทำให้เกิดความขัดแย้ง จนเป็น fixation ทำให้เกิดบุคลิกภาพที่เรียกว่า “Anal Personality” คือเป็นคนเจ้าระเบียบ เข้มงวด ไม่ยืดหยุ่น ตระหนี่ หึงหวงคู่สมรสมากเกินไป และมีอารมณ์เครียดตลอดเวลาเมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ หรืออาจมีบุคลิกภาพตรงข้าม คือ อาจเป็นคนใจกว้าง สุรุษสุราย ไม่เป็นระเบียบ รกรุงรัง

5.3. ขั้นอวัยวะเพศ (phallic or oedipal stage) อายุอยู่ระหว่าง 3 ถึง 5 ปี ความพึงพอใจของเด็กวัยนี้อยู่ที่อวัยวะสืบพันธุ์ เด็กจะสนใจอวัยวะเพศของตน และแสดงออกด้วยการจับต้องอวัยวะเพศ สนใจความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชาย เด็กผู้ชายจะมีปมเอดิพิุส (Oedipus complex) ซึ่งเกิดจากการที่เด็กผู้ชายวัยนี้จะติดแม่ ต้องการเป็นเจ้าของแม่เพียงผู้เดียว ขณะเดียวกันก็ทราบว่ามีแม่และพ่อรักกัน จึงพยายามเก็บกอดความรู้สึกที่อยากเป็นเจ้าของแม่แต่เพียงผู้เดียว และพยายามทำตัวเลียนแบบพ่อ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เรียกว่า “Resolution of Oedipal Complex” ส่วนเด็กผู้หญิงจะมีปมอีเล็คตรา (electra complex) ซึ่งเกิดจากเด็กผู้หญิงมีความรักพ่อแต่รู้ว่าไม่สามารถแย่งพ่อจากแม่ได้จึงเลียนแบบแม่ คือ ถือแม่เป็นแบบฉบับพฤติกรรมของผู้หญิง ในขั้นนี้การยอมรับปรากฏการณ์ทางเพศของพ่อแม่ต่อเด็กวัยนี้เป็นเรื่องสำคัญ หากพ่อแม่ไม่เข้าใจ เข้มงวดเกินไปจะทำให้เด็กรู้สึกผิด โตขึ้นจะมีปัญหาในเรื่องการรักเพศตรงข้าม ไม่ยืดหยุ่น ขัดแย้งในตนเองอย่างรุนแรง ต่ำหนืดตนเอง ตีค่าตนเองต่ำ ไม่กล้าคิดสิ่งใหม่ ๆ และไม่กล้าถาม

5.4 ขั้นแฝงหรือขั้นพัก (latency stage) มีอายุอยู่ในช่วง 6 ถึง 12 ปี พรอยด์กล่าวว่าเด็กวัยนี้จะมุ่งความสนใจไปที่พัฒนาการด้านสังคมและด้านสติปัญญา เป็นวัยที่พร้อมจะเรียนรู้การมีเหตุผล รู้สึกชอบชั่วดี

สนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว เรียนรู้ที่จะมีค่านิยม ทักษะคิด ต้องการเตรียมพร้อมที่จะปรับตัวและเตรียมตัวเข้าสู่ วิทยาลัยผู้ใหญ่ต่อไป เด็กจะเก็บกตความต้องการทางเพศ จะเล่นหรือจับกลุ่มกับเพศเดียวกัน เริ่มมีเพื่อนสนิทกับ เพศเดียวกัน สนใจบทบาททางเพศของตน

5.5 ขั้นสนใจเพศตรงข้าม (genital stage) วัยนี้เป็นวัยรุ่นเริ่มตั้งแต่อายุ 12 ปีขึ้นไป เด็กเริ่มสนใจเพศ ตรงข้าม มีแรงจูงใจที่จะรักผู้อื่น มีความต้องการทางเพศ ความเห็นแก่ตัวลดลง ต้องการเป็นอิสระจากพ่อแม่ เป็นระยะเริ่มต้นของวัยผู้ใหญ่ ต้องการความสนใจ การยอมรับจากสังคม และมีการเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่

ทฤษฎีจิตสังคม (Theory of Psychosocial Development) ของ อิริก อีริกสัน (Erik Erikson)

ทฤษฎีของเอริกสันนี้มีพื้นฐานจากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ จุดเด่นของอิริกสัน คือมุมมอง พัฒนาการมนุษย์ตลอดช่วงอายุขัย ซึ่งเอริกสันมองพัฒนาการของบุคคลคนหนึ่งในลักษณะองค์รวม (Wholeness/Holistic) ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งสิ้นอายุขัย ซึ่งโมเดลนี้แบ่งพัฒนาการของบุคคลไว้ 8 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. Infancy (birth–12 months): **Trust vs. mistrust** (ความไว้วางใจ – ความไม่ไว้วางใจ)

เป็นระยะที่เด็กต้องการการตอบสนองความต้องการทางร่างกาย เช่น การได้รับนมเวลาหิว การได้รับการ ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจด้วยความรักความอบอุ่นอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เด็กเกิดความไว้วางใจและ มีการพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจผู้อื่น เชื่อนั่นในตนเอง ความสามารถในการรับและพึ่งพาผู้อื่นอย่างเหมาะสม เป็นคนที่มีความหวัง

2. Early childhood (12 months–3 years): **Autonomy vs. Shame and doubt** (ความรู้สึกเป็นอิสระ – ความสงสัยไม่แน่ใจตัวเอง เป็นระยะที่เด็กสามารถควบคุมการเคลื่อนไหวต่าง ๆ รวมทั้งการขับถ่ายได้ดี และเริ่มต้องการความเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) ในขณะเดียวกันพ่อแม่ก็ต้องการฝึกหรือควบคุม พฤติกรรมบางอย่าง การควบคุมเข้มงวดเกินไป หรือเร็วเกินไป หรือการที่พ่อแม่ไม่สามารถช่วยให้เด็ก ควบคุมตนเองได้ จะส่งผลเสียต่อพัฒนาการความเป็นตัวของตัวเองได้โดยไม่เกิดความละอายหรือสงสัยใน ตนเอง (Shame and doubt)

3. Late childhood (3–5 years): **Initiative vs. Guilt** (การเป็นผู้ริเริ่ม – การรู้สึกผิด) เป็นระยะที่ เด็กมีพัฒนาการด้านกล่ามเนื้อ ภาษา ความคิดและสติปัญญาอย่างรวดเร็ว มีความอยากรู้อยากเห็นและมีความ คิดริเริ่มเรื่องต่าง ๆ อย่างมาก หากพ่อแม่สนับสนุนความอยากรู้อยากเห็นเด็กก็จะมีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ในทางที่เหมาะสม (Initiative) มีความรับผิดชอบ สามารถควบคุมตนเองและมีมโนธรรม มี เป้าหมายและความมุ่งมั่น ส่วนเด็กที่พ่อแม่คอยปกป้อง หรือควบคุมมากเกินไปจะมีมโนธรรมที่เข้มงวดมาก จนเกิดความรู้สึกผิด (Guilt) ในเรื่องต่าง ๆ ได้ง่าย

4. School age (5–13 years): **Industry vs. Inferiority** (ความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเองที่ได้จากการ เรียนรู้ – ความรู้สึกด้อย) เป็นระยะที่เด็กมีพัฒนาการ ทางความคิดและปัญญาพร้อมสำหรับการเรียนรู้

ระดับพื้นฐาน มีสังคมทั้งกับเพื่อนและครูที่โรงเรียนและบุคคลอื่นมากขึ้น มีความสนใจและความสุขในการเรียนรู้และฝึกทักษะต่าง ๆ หากพ่อแม่และครูสนับสนุนให้เด็กฝึกและเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ กระตุ้นให้เด็กรู้จักทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตัวเอง โดยยอมรับและให้อภัยเมื่อเด็กผิดพลาด เด็กจะมีการพัฒนาความวิริยะอุตสาหะ (Industry) รู้สึกว่าตนเองมีความสามารถและมี Self-esteem ดี ส่วนเด็กที่ไม่ได้รับการดูแลในส่วนนี้จะรู้สึกมีปมด้อย (Inferiority) รู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถและไม่ Self-esteem

5. Adolescence (13–20 years): **Identity vs. Role confusion** (การรู้จักเอกลักษณ์ของตนเอง

– การสับสนในบทบาทในสังคม) เป็นระยะที่เด็กเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วัยรุ่น จึงมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคมอย่างมาก ประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งของวัยรุ่นคือการพัฒนาอัตลักษณ์ (Identity) รวมทั้งมีการพัฒนาความรู้สึกยึดมั่นกับปรัชญาชีวิต อุดมคติ ค่านิยมที่สอดคล้องกับค่านิยมของสังคม หากพัฒนาการในระยะนี้ล้มเหลวจะเกิดความสับสนในบทบาทและความสำคัญในสังคม (Role confusion) ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม และอาจมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศหรือเกร่ออันธพาล

6. Young adulthood (20–30 years): **Intimacy vs. Isolation** (ความใกล้ชิดผูกพัน – ความอ้างว้างตัวคนเดียว) เป็นระยะที่บุคคลมีการพัฒนาอัตลักษณ์ที่มั่นคง พร้อมสำหรับการทำงานและการมีความรักอย่างมีความสุข มีความต้องการความสัมพันธ์ที่สนิทสนมกับบุคคลอื่น (Intimacy) โดยรู้จักการประนีประนอม เสียสละความสุขส่วนตัวบางอย่าง และมีการไว้วางใจซึ่งกันและกัน สามารถมีความสุขทางเพศกับคู่ครองได้ หากพัฒนาการในระยะนี้ล้มเหลวบุคคลจะแยกตัวจากสังคม (Isolation) ไม่สามารถยอมรับความแตกต่างและสร้างสัมพันธ์กับบุคคลอื่น จะสนใจหมกหมุ่นแต่เรื่องของตนเอง

7. Adulthood (40–60 years): **Generativity vs. Stagnation** (ความเป็นห่วงชนรุ่นหลัง – ความคิดถึงแต่ตนเอง) เป็นระยะที่บุคคลต้องการทำประโยชน์ต่อสังคมและคนรุ่นต่อไป เป็นระยะที่มีการพัฒนาคุณธรรมในเรื่องการดูแลผู้อื่น หากพัฒนาการในระยะนี้ล้มเหลวบุคคลจะเกิดภาวะ (Stagnation) กล่าวคือเป็นคนที่คิดถึงแต่ตนเอง ไม่ค่อยสนใจผู้อื่น ไม่คิดจะทำอะไรให้สังคม

8. Old age (60 years–deaths): **Ego integrity vs. Despair** (ความพอใจในตนเอง – ความสิ้นหวังและความไม่พอใจในตนเอง) เป็นบุคคลที่สามารถแก้ไขวิกฤตในชีวิต ในพัฒนาการทุกระยะที่ผ่านมาได้ สมบูรณ์ จะเข้าใจความหมายและคุณค่าของตนเอง ยอมรับและรู้สึกพึงพอใจชีวิตทุกด้านของตนเอง (integrity) สามารถวางความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องต่าง ๆ และสามารถเผชิญสิ่งคุกคามต่างๆ และความตายได้อย่างมั่นคง บุคคลที่ไม่สามารถพัฒนาในระยะนี้จะรู้สึกสิ้นหวัง (Despair) เนื่องจากผิดหวังกับชีวิตที่ผ่านมาโดยไม่มีโอกาสแก้ไขแล้ว มีชีวิตอยู่ต่อไปอย่างไร้คุณค่า

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

เพียเจต์ (Piaget) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านความคิดของเด็กว่ามีขั้นตอนหรือกระบวนการอย่างไร ทฤษฎีของเพียเจต์ ตั้งอยู่บนรากฐานของทั้งองค์ประกอบที่เป็นพันธุกรรม และสิ่งแวดล้อม เขาอธิบายว่า การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งจะมีพัฒนาการไปตามวัยต่าง ๆ เป็นลำดับขั้น พัฒนาการเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ควรที่จะเร่งเด็กให้ข้ามจากพัฒนาการจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง เพราะจะทำให้เกิดผลเสียแก่เด็ก แต่การจัดประสบการณ์ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในช่วงที่เด็กกำลังจะพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่า สามารถช่วยให้เด็กพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม เพียเจต์เน้นความสำคัญของการเข้าใจธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กมากกว่าการกระตุ้นเด็กให้มีพัฒนาการเร็วขึ้น เพียเจต์สรุปว่า พัฒนาการของเด็กสามารถอธิบายได้โดยลำดับระยะพัฒนาทางชีววิทยาที่คงที่ แสดงให้ปรากฏโดยปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับสิ่งแวดล้อม

พัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลเป็นไปตามวัยต่าง ๆ เป็นลำดับขั้น ดังนี้

1. ขั้นประสาทรับรู้และการเคลื่อนไหว (Sensory-Motor Stage) ขั้นนี้เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ปี พฤติกรรมของเด็กในวัยนี้ขึ้นอยู่กับ การเคลื่อนไหวเป็นส่วนใหญ่ เช่น การไขว่คว้า การเคลื่อนไหว การมอง การดู ในวัยนี้เด็กแสดงออกทางด้านร่างกายให้เห็นว่ามีสติปัญญาด้วยการกระทำ เด็กสามารถแก้ปัญหาได้ แม้ว่าจะไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูด เด็กจะต้องมีโอกาที่จะปะทะกับสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพัฒนาการด้านสติปัญญาและความคิดในขั้นนี้ มีความคิดความเข้าใจของเด็กจะก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เช่น สามารถประสานงานระหว่างกล้ามเนื้อมือ และสายตา เด็กในวัยนี้มักจะทำอะไรซ้ำบ่อยๆ เป็นการเลียนแบบ พยายามแก้ปัญหาแบบลองผิดลองถูก เมื่อสิ้นสุดระยะนี้เด็กจะมีการแสดงออกของพฤติกรรมอย่างมีจุดมุ่งหมายและสามารถแก้ปัญหาโดยการเปลี่ยนวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ แต่กิจกรรมการคิดของเด็กวัยนี้ส่วนใหญ่ยังคงอยู่เฉพาะสิ่งที่สามารถสัมผัสได้เท่านั้น

2. ขั้นก่อนปฏิบัติการคิด (Preoperational Stage) ขั้นนี้เริ่มตั้งแต่อายุ 2-7 ปี แบ่งออกเป็นขั้นย่อยอีก 2 ขั้น คือ

- ขั้นก่อนเกิดสังเขป (Preconceptual Thought) เป็นขั้นพัฒนาการของเด็กอายุ 2-4 ปี เป็นช่วงที่เด็กเริ่มมีเหตุผลเบื้องต้น สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์ หรือมากกว่ามาเป็นเหตุผลเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน แต่เหตุผลของเด็กวัยนี้ยังมีขอบเขตจำกัดอยู่ เพราะเด็กยังคงยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง คือถือความคิดตนเองเป็นใหญ่ และมองไม่เห็นเหตุผลของผู้อื่น ความคิดและเหตุผลของเด็กวัยนี้จึงไม่ค่อยถูกต้องตามความเป็นจริงนัก นอกจากนี้ความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ยังคงอยู่ในระดับเบื้องต้น เช่น เข้าใจว่าเด็กหญิง 2 คน ชื่อเหมือนกัน จะมีทุกอย่างเหมือนกันหมด แสดงว่าความคิดรวบยอดของเด็กวัยนี้ยังไม่พัฒนาเต็มที่ แต่พัฒนาการทางภาษาของเด็กเจริญรวดเร็วมาก

- ขั้นการคิดแบบญาณหยั่งรู้ นึกออกเองโดยไม่ใช้เหตุผล (Intuitive Thought) เป็นขั้นพัฒนาการของเด็ก อายุ 4-7 ปี ขั้นนี้เด็กจะเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ รวมทั้งตัวชี้ขึ้น รู้จักแยกประเภทและแยกชิ้นส่วนของวัตถุ เข้าใจความหมายของจำนวนเลข เริ่มมีพัฒนาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ แต่ไม่แจ่มชัดนัก สามารถแก้ปัญหาลเฉพาะหน้าได้โดยไม่คิดเตรียมล่วงหน้าไว้ก่อน รู้จักนำความรู้ในสิ่งหนึ่งไปอธิบายหรือแก้ปัญหาลอื่นและสามารถนำเหตุผลต่างๆ ไปมาสรุปแก้ปัญหาล โดยไม่วิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนเสียก่อนการคิดหาเหตุผลของเด็กยังขึ้นอยู่กับสิ่งที่ตนรับรู้ หรือสัมผัสจากภายนอก

3. ขั้นปฏิบัติการคิดด้านรูปธรรม (Concrete Operation Stage) ขั้นนี้จะเริ่มจากอายุ 7-11 ปี พัฒนาการทางด้านสติปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้สามารถสร้างกฎเกณฑ์และตั้งเกณฑ์ในการแบ่งสิ่งแวลดล้อมออกเป็นหมวดหมู่ได้ เด็กวัยนี้สามารถที่จะเข้าใจเหตุผล รู้จักการแก้ปัญหาลสิ่งต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมได้ สามารถที่จะเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความคงตัวของสิ่งต่างๆ โดยที่เด็กเข้าใจว่าของแข็งหรือของเหลวจำนวนหนึ่งแม้ว่าจะเปลี่ยนรูปร่างไปก็ยังมีน้ำหนัก หรือปริมาตรเท่าเดิม สามารถที่จะเข้าใจความสัมพันธ์ของส่วนย่อย ส่วนรวม ลักษณะเด่นของเด็กวัยนี้คือ ความสามารถในการคิดย้อนกลับ นอกจากนั้นความสามารถในการจำของเด็กในช่วงนี้มีประสิทธิภาพขึ้น สามารถจัดกลุ่มหรือจัดการได้อย่างสมบูรณ์ สามารถสนทนากับบุคคลอื่นและเข้าใจความคิดของผู้อื่นได้ดี

4. ขั้นปฏิบัติการคิดด้วยนามธรรม (Formal Operational Stage) นี้จะเริ่มจากอายุ 11-15 ปี ในขั้นนี้พัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้เป็นขั้นสูงสุดคือเด็กในวัยนี้จะเริ่มคิดแบบผู้ใหญ่ ความคิดแบบเด็กจะสิ้นสุดลง เด็กจะสามารถที่จะคิดหาเหตุผลนอกเหนือไปจากข้อมูลที่มีอยู่ สามารถที่จะคิดแบบนักวิทยาศาสตร์ สามารถที่จะตั้งสมมุติฐานและทฤษฎี และเห็นว่าความเป็นจริงที่เห็นด้วยการรับรู้ที่สำคัญเท่ากับความคิดกับสิ่งที่อาจจะเป็นไปได้ เด็กวัยนี้มีความคิดนอกเหนือไปกว่าสิ่งปัจจุบัน สนใจที่จะสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่างและมีความพอใจที่จะคิดพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีตัวตน หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม

ทฤษฎีพัฒนาจริยธรรมของโคลเบิร์ต (Kolberg)

ลอว์เรนซ์ โคลเบิร์ต (Lawrence Kohlberg) ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมตามแนวเพียร์เจท์ และพบว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้นมิได้บรรลุจุดสมบูรณ์เมื่อบุคคลอายุได้ 10 ปีแต่จะพัฒนาไปอีกหลายขั้นตอนจากอายุ 11-25 ปีและเขายังเชื่อว่า ในการวัดขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมนั้นจะต้องใช้การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างเดียวกันนั้น โคลเบิร์ต ได้แบ่งระดับของจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งทั้ง 3 ระดับนั้นจัดเป็นขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมได้ 6 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ใช้หลักการหลบหลีกการลงโทษ (Obedience and Punishment Orientation) เกิดขึ้นกับ

เด็กในช่วงอายุแรกเกิดถึง 7 ปีขั้นนี้เด็กชอบใช้การหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ เลือกกระทำในทางที่เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากกว่า เด็กมักเข้าใจว่าความดีหมายถึง สิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษหรือถูกตำหนิเช่น เด็กทำการบ้านเด็กทำเวรเพราะกลัวครูถูกลงโทษ เป็นต้น การตัดสินใจว่าจะไร้อุทกหรือผิด เด็กจะมองที่ผลของการกระทำว่าถ้าทำเสียหายมากก็ตัดสินใจว่า การกระทำนั้นผิด ไม่ได้มองที่สาเหตุของการกระทำ

ขั้นที่ 2 ใช้หลักการแสวงหารางวัล (Naively Egoistic Orientation) เกิดกับเด็กในช่วง อายุ 7-10 ปี ขั้นนี้เด็กจะค่อย ๆ เน้นความสำคัญของการได้รับรางวัลและคำชมเชย การสัญญาว่าจะให้รางวัลจึงเป็นแรงจูงใจให้เด็กกระทำความดีได้มากกว่าการดูว่าหรือว่าจะลงโทษ เช่น เด็กจะช่วยบิดามารดาทำงานเพื่อต้องการได้รับคำชมเชยสรุปว่า จริยธรรมขั้นนี้จะเน้นการต้องการได้รับคำชมเชยและรางวัลมากกว่าการได้รับการลงโทษ

ขั้นที่ 3 ใช้หลักการกระทำที่คนอื่นเห็นว่าดี (Good-boy Orientation) เกิดกับบุคคลในช่วงอายุ 10-13 ปีขั้นนี้ตรงกับวัยที่เด็กย่างเข้าวัยรุ่น เด็กจะให้ความสำคัญแก่กลุ่มเพื่อนมาก จะกระทำเพื่อต้องการให้กลุ่มยอมรับจึงมีการเลียนแบบตัวแบบที่ตนเห็นว่าดีงาม คือ เอาอย่างเด็กดี (Good Boy, Nice Girl) เด็กวัยนี้ส่วนใหญ่จะทำตามในสิ่งที่ตนตัดสินใจว่าคนอื่นจะเห็นด้วยหรือยอมรับ เพื่อให้เป็นที่ชอบพอและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน สรุปจริยธรรมขั้นนี้เน้นหนักในด้านการทำตามคนอื่นมากกว่าการคำนึงเรื่องการถูกลงโทษ และการต้องการรางวัล

ขั้นที่ 4 ใช้หลักการกระทำตามหน้าที่ (Authority and Social Order Maintaining Orientation) เกิดกับบุคคลในช่วงอายุ 13-16 ปีขั้นนี้บุคคลจะมีความรู้และประสบการณ์ว่า แต่ละกลุ่มจะมีกฎเกณฑ์ให้สมาชิกยึดถือ มีความเข้าใจในหน้าที่ของตนในกลุ่ม มีศรัทธาในกฎเกณฑ์ของกลุ่มมากพอสมควร เข้าใจในบทบาทของผู้อื่น การกระทำที่ถูกต้องจะต้องพิจารณาเพื่อกลุ่มหรือส่วนรวมสรุปว่า จริยธรรมขั้นนี้ในเรื่องการกระทำตามหน้าที่ในหมู่คณะ ทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมมากกว่า กลัวการถูกลงโทษ หรือทำเพื่อต้องการรางวัลหรือกระทำตามกลุ่มเพื่อน

ขั้นที่ 5 ใช้หลักการเคารพตนเองหรือการทำตามคำมั่นสัญญา (Contractual Legalistic Orientation) เกิดกับบุคคลอายุตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป ขั้นนี้บุคคลพยายามกระทำเพื่อหลบหนีไม่ให้อุทตราหน้าว่าเป็นขาดเหตุผล เป็นคนไม่แน่นอน คำว่า หน้าที่ของบุคคลในที่นี้หมายถึง การกระทำตามที่ตกลงมีความเคารพตนเองและต้องการให้ผู้อื่นเคารพตน ขั้นนี้บุคคลจะมีอุดมคติหรือคุณธรรมประจำใจตนเองหรือสัญญาไว้กับผู้อื่น ไม่พยายามลิดรอนสิทธิของผู้อื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวด้วย

ขั้นที่ 6 ใช้หลักอุดมคติสากล (Conscience Orientation) เช่น หิริ โอตตปปะ คือ มีความละเอียดใจตนเองในการกระทำชั่วและเกรงกลัวบาป เป็นบุคคลที่มีการเสียสละเพื่อสังคมอย่าง แท้จริง เช่น มหาบุรุษของอินเดีย คือ คานธี เป็นต้น

จากขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมทั้งหมดขั้นเหล่านี้ โคลเบิร์ก ได้แบ่งออกเป็น 3 ระดับดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและระดับของจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1 ใช้หลักการหลบหลีกการลงโทษ (2-7 ปี) ขั้นที่ 2 ใช้หลักการแสวงหารางวัล (7-10 ปี)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (2-10 ปี)
ขั้นที่ 3 ใช้หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (10-13 ปี) ขั้นที่ 4 ใช้หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม (13-16 ปี)	2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional level) ☐
ขั้นที่ 5 ใช้หลักการเคารพตนเองหรือการทำตามคำมั่นสัญญา (Contractual Legalistic Orientation) ขั้นที่ 6 ใช้หลักอุดมคติสากล (Conscience Orientation)	3. คือ ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional level)

ระดับ 1 คือ ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional level) (2-10 ปี) หมายถึง การตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่น ในขั้นแรกสุด คือ การมุ่งที่จะหลบหลีกมิให้ตนเองถูกลงโทษทางกาย เพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับ และยอมทำตามคำสั่งผู้ใหญ่ เพราะเป็นผู้มีอำนาจทางกายเหนือตน ขั้นที่สอง คือ การเลือกกระทำในสิ่งที่จะนำความพอใจมาให้ตนเองเท่านั้น เริ่มรู้จักการแลกเปลี่ยนแบบเด็ก ๆ คือ เขาทำมา ฉันต้องทำไป เขาให้ฉัน ฉันต้องให้เขาตอบแทน เป็นต้น

ระดับ 2 ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional level) (10-16 ปี) หมายถึง การทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย ๆ ของตนหรือทำตามกฎหมายและศาสนา บุคคลผู้มีจริยธรรมในระดับ 2 นี้ยังต้องมีการควบคุมจากภายนอกแต่ก็มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทสังคมได้ ในขั้นที่สามบุคคลยังไม่เป็นตัวของตัวเองชอบคล้อยตามการชักจูงของผู้อื่นโดยเฉพาะเพื่อน ๆ ส่วนในขั้นที่สี่บุคคลมีความรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในสังคมของตน จึงถือได้ว่าตนมีหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมของตนกำหนดหรือคาดหวัง

ระดับ 3 คือ ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional level) (16 ปีขึ้นไป) หมายถึง การตัดสินใจข้อขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการนำมาตรึงตรองด้วยตนเอง และตัดสินใจไปตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน ขั้นที่ห้า คือ การเห็นความสำคัญของคนหมู่มาก ไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่นสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้ ขั้นที่หก ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดแสดงถึงการมีความรู้สึกสากลนอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตน และการมีความยืดหยุ่นทางจริยธรรม เพื่อจุดมุ่งหมายในบั้นปลายอันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่การพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น โคลเบอร์ก เชื่อว่าเป็นไปตามขั้น จากขั้นที่หนึ่งผ่านแต่ละขั้นไปจนถึงขั้นที่หก บุคคลจะพัฒนาข้ามขั้นไม่ได้ เพราะการใช้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นไปจะ

เกิดขึ้นด้วยการมีความสามารถในการใช้เหตุผลในขั้นต่ำกว่าอยู่ก่อนแล้ว และต่อมาบุคคลได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ หรือสามารถเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่า ๆ ได้ดีขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลง

สรุป แนวคิดของโคลเบิร์ต (Kolberg) ใกล้เคียงกับเพียเจต์ (Piaget) คือเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์พัฒนาการได้ตามวัย และวุฒิภาวะทางสติปัญญา พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ไม่ใช่การป้อนรูปแบบ กล่าวคือรูปแบบหนึ่งจบแล้ว รูปแบบหนึ่งโดยที่รูปแบบแรกไม่ปรากฏในสายตาท่อต่อไป แต่พัฒนาการของมนุษย์จะค่อยๆพัฒนาไปตามวัน เวลา เจริญขึ้นเรื่อยๆ ตามวุฒิภาวะ จริยธรรมเก่าๆจะมีรากแก้วฝังอยู่ และพัฒนาตามกาลเวลาที่มนุษย์มีวุฒิภาวะเพิ่มขึ้น เกิดเป็นจริยธรรมใหม่ขึ้น จริยธรรมไม่ได้สร้างขึ้นภายในหนึ่งวัน คนจะมีอุปนิสัยดีงามต้องสร้างเสริมและสะสมจากการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมด้วยกระบวนการทางสังคม และจะเรียนรู้ได้ตามความสามารถของวุฒิภาวะ ซึ่งกำหนดโดยปฏิสัมพันธ์ระหว่างพันธุกรรมกับสิ่งแวดล้อม

ทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (The interpersonal Theory of Psychiatry) ของ แฮร์รี สแต็ค ซัลลิแวน (Harry Stack Sullivan)

Harry Stack Sullivan (1953) เชื่อว่าพฤติกรรมและบุคลิกภาพของบุคคล เป็นผลลัพธ์โดยตรงของสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เมื่อไรที่มีความกดดันในการมี สัมพันธภาพระหว่างบุคคลและความต้องการความพึงพอใจไม่ได้รับการตอบสนองบุคคลจะรู้สึกวิตกกังวล และความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยจะลดลง

1. โครงสร้างบุคลิกภาพ

ซัลลิแวนเห็นว่า พันธุกรรมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตและความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการสร้างบุคลิกภาพ โครงสร้างบุคลิกภาพจึงเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลที่มีความสัมพันธ์ด้วยอาจมีชีวิตอยู่จริงหรือเป็นบุคคลในฝัน ในเทพนิยาย หรือเป็นบุคคลเด่น ๆ ก็ได้ เขาเชื่อว่าบุคลิกภาพเป็นการทำงานประสานกันระหว่าง การแปรเปลี่ยนพลัง (Dynamics) การสร้างภาพบุคคล (Personification) และกระบวนการคิด (Cognitive Process)

1.1. การแปรเปลี่ยนพลัง (Dynamics) เป็นกระบวนการปรับตัวของบุคคล ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ถึงความต้องการของผู้อื่นแล้วแสดงพฤติกรรม ตอบสนองความต้องการของผู้อื่น ทั้งที่อาจไม่ได้ต้องการตามนั้น การเรียนรู้เหล่านี้เริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก เช่น การแก่งแย่งไม่ดี เด็กจะไม่ทำ หรือการยกมือไหว้ผู้ใหญ่...ดี เป็นต้น ซึ่งจะค่อยๆหลอมรวมเป็นบุคลิกภาพ ซัลลิแวนเชื่อว่า ศูนย์กลางของการผันแปรอยู่ที่ระบบตน (Self System) อันเป็นระบบของการสร้างภาพตนเอง ทำให้รับรู้ตนเองใน 3 ลักษณะ คือ

1. ภาพตนเองที่ว่า “ฉันดี” (Good Me) ซึ่งเป็นผลของประสบการณ์ที่รับการยอมรับจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่ให้ความรู้สึกรักใคร่ อบอุ่น เอาใจใส่ ห่วงใย ทำให้เกิดความพึงพอใจ
2. ภาพตนเองที่ว่า “ฉันเลว” (Bad Me) เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง ไม่เอาใจใส่ ไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการ จึงทำให้เด็กเกิดความไม่พอใจ
3. ภาพตนเองที่ว่า “ไม่ใช่ฉัน” (Not Me) เกิดจากการอบรมเลี้ยงดูแบบขู่เข็ญหรือทำให้หวาดกลัวอย่างรุนแรงทำให้เกิดความวิตกกังวลสูง จึงแสดงพฤติกรรมออกมาในเชิงปฏิเสธว่า “ไม่ใช่ฉัน” เพราะเป็นสิ่งที่เด็กไม่ต้องการรับรู้

1.2 การสร้างภาพบุคคล (Personification) เป็นภาพที่บุคคลวาดขึ้นจากการที่ตนได้ไปสัมพันธ์กับคนอื่นภาพเหล่านี้อาจเป็นภาพของตนเองหรือผู้อื่น ซึ่งเป็นภาพที่ถูกต้องหรือไม่ก็ได้ เมื่อภาพเป็นที่ติดตาแล้วก็ยากต่อการเปลี่ยนแปลงและยังมีแนวโน้มที่จะถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่นด้วย เช่น ภาพแม่ดีใจ อาจมองว่าผู้หญิงที่เป็นแม่ใจดีทุกคน เป็นต้น

1.3 กระบวนการคิด (Cognitive Process) ชัลลิแวนเชื่อว่ากระบวนการคิดเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างบุคลิกภาพเขาได้แบ่งกระบวนการคิดออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. โปรโตทาคิก (Prototaxic) เป็นกระบวนการคิดของทารกที่ยังไม่ได้ปรุงแต่ง รับรู้สิ่งต่างๆอย่างไม่เฉพาะเจาะจง ไม่เข้าใจความหมาย ผ่านไปแล้วผ่านไปเลย ไม่ตระหนักถึงการดำรงอยู่ของสิ่งนั้น
2. พาราทาคิก (Parataxic) เมื่อเด็กพัฒนาความคิดสูงขึ้นจะเริ่มเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆทั้งจริงบ้างไม่จริงบ้างปนกันไป แต่ความคิดของเด็กถือว่าสิ่งที่คิดนั้นเป็นจริง เช่น อุตุตราแมน ผี เป็นต้น ความคิดดังกล่าวจะส่งผลต่อบุคลิกภาพของบางคนในอนาคต เป็นต้น
3. ซินทาคิก (Syntactic) เมื่อเด็กมีความสามารถทางภาษาเพิ่มขึ้นถึงขั้นใช้สัญลักษณ์แล้วสภาพความเป็นจริงกับความจริงมากขึ้น สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ สื่อสารกับผู้อื่นได้เข้าใจ

2. การพัฒนาบุคลิกภาพ

ชัลลิแวนได้แบ่งการพัฒนาบุคลิกภาพตามประสบการณ์เป็น 7 ชั้น คือ

1. ชั้นทารก (Infancy) อายุแรกเกิด -18 เดือน วัยนี้จะมีความสุข กับการใช้ปากในการตอบสนองความต้องการอาหารของตนเองด้วยการดูดหรือการเคลื่อนไหวร่างกายด้วยการใช้ประสาทสัมผัสกับมือในการดูดนิ้วตนเอง
2. ชั้นวัยเด็ก (Childhood) อายุ 18 เดือน - 5เดือน เป็นระยะที่เริ่มหัดพูด ฝีกออกเสียงได้ชัดเจน เริ่มมีเพื่อนและต้องการให้ผู้อื่นยอมรับสถานภาพของตนเอง
3. ชั้นวัยเยาว์ (Juvenile Era) อายุระหว่าง 5-12 ปี เป็นวัยที่เข้าโรงเรียน พัฒนาการทางร่างกายเร็วมากเริ่มรู้จักสังคม มีการร่วมมือและแข่งขัน เรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง

4. ขั้นก่อนวัยรุ่น (Pre- Adolescence) อายุ 11-13 ปี เริ่มมีวุฒิภาวะทางเพศ มีการกล้าแสดงออกมากขึ้นและยังต้องการความเท่าเทียมกับผู้ใหญ่
5. ขั้นวัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) อายุระหว่าง 13- 17 ปี เป็นวัยที่มีความพอใจในเรื่องเพศ ต้องการคบเพื่อนเดียวกันและต่างเพศ ต้องการความเป็นอิสระไม่ยกย่องพึ่งพาใคร
6. ขั้นวัยรุ่นตอนปลาย (Late Adolescence) อายุ 17-19 ปี ร่างกายเจริญเต็มที่ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความรู้และเข้าใจตนเอง เรียนรู้บทบาทในสังคมได้ดี
7. ขั้นวัยผู้ใหญ่ (Adulthood) อายุระหว่าง 20-30 ปี เป็นวัยที่มีพัฒนาการทุกอย่างสมบูรณ์เต็มที่สร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นสร้างหลักฐาน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่

บทสรุป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของมนุษย์มีหลากหลายทฤษฎี และแต่ละทฤษฎีต่างก็มีแนวคิดความเชื่อและจุดเน้นแตกต่างกัน ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะทฤษฎีสำคัญที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเรียนการสอนและการศึกษา ที่นักศึกษาจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางการจัดการศึกษาได้ ทฤษฎีพัฒนาการทั้ง 4 ทฤษฎี ซึ่งมีบางส่วนสอดคล้องคล้ายคลึงกัน และมีบางส่วนแตกต่างกันออกไปบ้างตามพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน เช่น ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ เน้นให้ความสำคัญกับจิต (mind) และพัฒนาการทางอารมณ์ความรู้สึก ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคมของอีริกสัน ให้ความสำคัญกับพัฒนาการทางอารมณ์ความรู้สึกกับสังคม ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของพียาเจต์ เน้นในเรื่องพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ ส่วนทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก จะมุ่งเน้นถึงพัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับพัฒนาการทางสติปัญญา

แบบฝึกหัดท้ายบท

1. ข้อใดกล่าวความหมายของพฤติกรรมได้ถูกต้อง
 - ก. การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ที่ทำไปโดยรู้ตัว
 - ข. การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ที่ทำไปโดยที่ไม่รู้ตัว
 - ค. การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ที่ทำไปโดยที่ผู้อื่นสังเกตได้
 - ง. การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ที่ทำไปโดยที่ผู้อื่นสังเกตได้หรือไม่ก็ตาม ***
2. Learning by doing เป็นแนวคิดนักจิตวิทยาใด
 - ก. Rogers
 - ข. Maslow
 - ค. John dewey ***
 - ง. Freide

3. มนุษย์มีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุดเป็นแนวคิดผู้ใด
- ก. Maslow***
 - ข. Skinner
 - ค. Povlov
 - ง. Watson
4. ความแตกต่างระหว่างบุคคลมีสาเหตุมาจากข้อใดเป็นสำคัญ
- ก. พันธุกรรม
 - ข. สิ่งแวดล้อม
 - ค. การได้เรียนรู้
 - ง. ถูกทั้ง ก. และ ข. ***
5. มนุษย์ทุกคนเกิดมาเปรียบเสมือนผ้าขาวเป็นแนวคิดของใคร
- ก. รูสโซ***
 - ข. เพียเจท์
 - ค. สกินเนอร์
 - ง. ฟาฟลอพ
6. ทฤษฎีพัฒนาบุคลิกภาพ คือนักจิตวิทยาในข้อใด
- ก. รูสโซ
 - ข. ฟรอยด์***
 - ค. ธอร์นไดค์
 - ง. สกินเนอร์
7. บทเรียนแบบโปรแกรม เป็นแนวคิดนักจิตวิทยาผู้ใด
- ก. รูสโซ
 - ข. ฟรอยด์
 - ค. ธอร์นไดค์
 - ง. สกินเนอร์ ***
8. การเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก เป็นแนวคิดนักจิตวิทยาผู้ใด
- ก. รูสโซ
 - ข. ฟรอยด์
 - ค. ธอร์นไดค์ ***
 - ง. สกินเนอร์
9. การเรียนรู้คืออะไร

- ก. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
 - ข. การเกิดความคิด
 - ค. การเกิดความจำ
 - ง. การตอบสนองต่อสิ่งเร้า***
10. ยิ่งฝึกหัดทำมาก ๆ ยิ่งเกิดการเรียนรู้ ตรงกับทฤษฎีของใคร
- ก. ฟาฟลอพ
 - ข. ฟอรัยด์
 - ค. สกินเนอร์
 - ง. ธอร์นไคค์ ***
11. วุฒิภาวะ หมายถึงอะไร
- ก. กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ***
 - ข. กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้
 - ค. กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมระหว่างบุคคลจากสิ่งแวดล้อม
 - ง. กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมระหว่างบุคคลจากพฤติกรรม
12. การพัฒนาการ คือการเปลี่ยนแปลงที่มีผลมาจากข้อใด
- ก. พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม***
 - ข. พันธุกรรมและวุฒิภาวะ
 - ค. พันธุกรรมและประสบการณ์
 - ง. วุฒิภาวะและประสบการณ์
13. การแบ่งการพัฒนาทางสติปัญญาของเพียเจท์ (Piaget) ขึ้นปฏิบัติโดยใช้นามธรรมได้อายุช่วงใด
- ก. 4-7 ปี
 - ข. 5-9 ปี
 - ค. 7-11 ปี***
 - ง. 11-17 ปี
14. ผู้คิดค้นเกณฑ์วัดระดับสติปัญญา (I.Q.) คือผู้ใด
- ก. บิเน็ต (binet)
 - ข. สเติร์น (Stern)***
 - ค. จอห์น ดิวอี้ (John Dewey)
 - ง. เพียเจท์ (Piaget)
15. จิตวิทยาหมายถึงข้อใด

- ก. การช่วยให้บุคคลได้มีความรู้ดีขึ้น
 - ข. ศาสตร์ที่ว่าด้วยการศึกษาเกี่ยวกับจิตใจ***
 - ค. ศาสตร์ที่ว่าด้วยการรู้จักผ่อนคลายอารมณ์
 - ง. ถูกทุกข้อ
16. ข้อใดคือวิธีการหาความสัมพันธ์ของจิตวิทยา
- ก. วิธีวัดทางจิตวิทยา***
 - ข. การสังเกตในสภาพธรรมชาติ
 - ค. การสังเกตด้วยวิธีการทางคลินิก
 - ง. การบริการสารสนเทศ
17. เป้าหมายของการใช้จิตวิทยาคือข้อใด
- ก. ให้บุคคลเข้าใจปัญหาของตนทุกด้าน
 - ข. ให้บุคคลสามารถอยู่ในสังคมได้***
 - ค. บุคคลสามารถเลือกอาชีพได้
 - ง. บุคคลสามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างดีทุกด้าน
18. ข้อใดไม่ใช่หลักของการใช้จิตวิทยาในตัวบุคคล
- ก. จัดให้ใช้จิตวิทยากับทุกคน
 - ข. ยึดบุคคลเป็นศูนย์กลาง
 - ค. จัดให้บุคคลที่มีปัญหา ***
 - ง. จัดบริการอย่างต่อเนื่อง
19. การจัดหาทุนการศึกษาให้เด็กเป็นการบริการด้านใด
- ก. จัดวางตัวบุคคล ***
 - ข. การให้คำปรึกษา
 - ค. การให้บริการสารสนเทศ
 - ง. การติดตามและประเมินผล
20. ความสำเร็จของการแนะแนวคนในชาติให้ร่วมมือกันต้องอาศัยข้อใด
- ก. รัฐบาล
 - ข. ครู
 - ค. ทหาร
 - ง. ถูกทุกข้อ***

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2554). *เอกสารการสอนชุดวิชาการส่งเสริมสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- มาโนช หล่อตระกูล และปราโมทย์ สุคนิชย์. (2558). *จิตเวชศาสตร์ รามาธิบดี*. ฉบับเรียบเรียง ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อรพรรณ ลือบุญวัชชัย. (2556). *การพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: วีพริ้นท์.
- Stuart, G. W. (2013). *Principles and Practice of Psychiatric Nursing*. (10th edition). St. Louis: Elsevier.
- Videbeck, S. L. (2014). *Psychiatric-Mental Health Nursing*. (6th edition). Philadelphia: Wolters Kluwer Health.